

lerden Bir Ses: *Divan Edebiyatı ve Balkanlar'da Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997, s. 214-220; Baha Tanman, "Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyyüp Sultan Külliyesi ile Yakın Çevresine Yansıması", *II. Eyyüp Sultan Sempozyumu (Tebliğler)*, İstanbul 1998, s. 82; Hüseyin Top, *Mevlevî Usul ve Adabı*, İstanbul 2001; Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s. 133-149; Nilgün Açık, *Eski Türk Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairleri* (doktora tezi, 2002), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sezaî Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 37-324; H. Zübeyr Koşay, "Mevlevîlik'te Matbah Terbiyesi", *TY*, sy. 27 (1927), s. 280-286; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Kültüründe Mevlevîhaneler, Yeni Kapı Mevlevîhanesi", *İstanbul*, sy. 4, İstanbul 1993, s. 119-131; a.mlf., "Mevlevîlik", *DBİst.A*, V, 422-430; Resuhi Baykara, "Mevlânâ Tekkesi Teşkilâtı Nasıldı?", *Tarih-Cografya Dünyası*, II/12, İstanbul 1959, s. 478-479; H. Ritter, "Neue Litteratur über Maulânâ Calâluddin Rûmî und seinen Order", *Oriens*, XIII-XIV (1961), s. 342-354; F. Nafiz Uzluk, "Mevlevî Hilâfetnameleri", *VD*, IX (1971), s. 384-412; G. W. Gawrych, "Şeyh Galib und Selim III: Mevlism and the Nizam-i Cedid", *IJTS*, IV/1 (1987), s. 91-114; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *TTK Belleten*, LV/213 (1991), s. 352-360; A. Nezih Galitekin, "İsmail Rusûhî Ankaravî ve Risâle-i Muhtasara-i Müfide-i Usul-i Tarikat-ı Nâzenin", *Yedi İklim*, VIII/56, İstanbul 1994, s. 89-95.

BARİHÜDA TANRIKORUR

MEVLİD

(المولد)

İslâm edebiyatı ve sanatında
Hz. Peygamber'in
doğum yıl dönümünde
yapılan törenlere verilen isim;
bu törenlerde okunmak üzere
yazılmış eserlerin ortak adı.

Sözlükte "doğum yeri ve zamanı" anlamına gelen mevlid kelimesi, Hz. Peygamber'le ilgili asıl kullanımı yanında zamanla tasavvuf çevrelerinde Mısır başta olmak üzere Arap dünyasında velîlerin doğum yıl dönümlerini de kapsayacak şekilde geniş bir anlam kazanmıştır. **Mevsim** kelimesi de Arap ülkelerinde hem mevlidi hem diğer bayram kutlamalarını ifade eden geniş bir mâna taşır.

Resûl-i Ekrem, İslâm tarihçilerinin çoğuna göre Habeşistan'ın Yemen valisi Eb-rehe'nin Kâbe'yi yıkmak üzere Mekke'ye saldırdığı ve Fil Vak'ası denilen olayın meydana geldiği yıl doğmuştur. Bu hususta görüş ayrılığının bulunmadığı rivayet edilir. Araplar'da "nesi" geleneğini göz önüne alarak göre bu tarih milâdî 569, diğerlerine göre ise 570 veya 571'dir. Yi-ne genellikle kabul edildiğine göre Rebîü-

levvel ayının 12'sinde ve gündüz dünyaya gelmiştir. O yıl ilkbahar mevsimine rastlayan bu ayın iki, sekiz, on veya on yedinci gününde doğduğuna dair rivayetlerle sabaha karşı dünyaya geldiğine dair rivayetler de vardır (İbn Kesîr, I, 198-203; Şâmî, I, 401-405; *DîA*, XIII, 71). Doğumun pazartesi günü olduğu ise daha sahih rivayetlere dayanmaktadır (aş. bk.). Ayrıca doğum gününün milâdî takvime göre 20 Nisan'a denk geldiği söylendiği gibi bunun doğru olmadığını ileri sürenler de bulunmaktadır (İbn Kesîr, I, 201; Şâmî, I, 405).

Hz. Peygamber'in sağlığında onun doğum yıl dönümü kutlanmadığı gibi Hulefâ-yi Râşidîn dönemiyle Emevî ve Abbâsî devirlerinde de mevlidle ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Esasen ilk iki halife zamanında fetih hareketleriyle uğraşılması, son iki halife döneminde iç karışıklıkların hüküm sürmesi ve Emevî ile Abbâsî yönetimlerinde de Resûlullah soyuna destek anlamına gelecek olması sebebiyle böyle bir kutlamaya şartlar uygun değildi. Mısır'da Şii Fâtımî Devleti kurulunca, soyundan geldiklerini söyledikleri Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü Muiz-Lidînillâh döneminden (972-975) itibaren resmen kutlanmaya başlanmıştır. Bunun yanında Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin ve o günkü halifenin mevlidleriyle (mevâlid-i sitte) receb, şâban ve ramazan aylarındaki kandiller, ramazan ve kurban bayramlarıyla diğer bazı kutlamalar bu dönemde zengin bir şölen geleneği oluşturmuştur (bk. İbnü't-Tuveyr, s. 211-223).

Fâtımîler zamanındaki törenlerde önceden gerekli hazırlıklar yapılır, rebîülevvel ayının 12. gününde sabahtan başlamak üzere öğleye kadar 300 tepsi helva kâdilkudât ve dâidduât başta olmak üzere kurrâ, hatipler ve diğer görevlilere dağıtılırdı. Halifenin öğle namazını kılmasının ardından kâdilkudât ve diğer görevliler topluca Ezher Camii'ne gider, burada hatim okunduktan sonra "manzara" adı verilen tören yerine geçerlerdi. Kahire valisi düzeni sağlamak üzere önceden yerini alırdı. Halife de maiyetiyle birlikte gelir, önce kâdilkudâtı, ardından sâhibülbâbı ve daha sonra diğerlerini selâmlardı. Tören Kur'an tilâvetiyle başlardı; ardından sırasıyla Enver (Hâkim), Ezher ve Akmer camileri hatipleri birer hutbe okuyup halife için dua ederlerdi. Bu sırada kurrâ tilâvetini sürdürürdü. Hutbelerden sonra halife törendekileri tekrar selâmlayınca resmî kutlama tamamlanmış olurdu. Diğer beş mevlid de bu şekilde kutlanırdı (a.g.e.,

s. 217-219; Kalkaşendî, III, 576; Makrîzî, I, 433). Bu kutlamaların üst düzey görevlilerin katıldığı bir devlet töreni çerçevesinde yapıldığı ve halkın geniş bir katılımının olmadığı anlaşılmaktadır (Shinar, s. 373). Özellikle Sünnî çoğunluğun kutlamalara iştirak etmediği bilinmektedir (*ER*, IX, 292). Fâtımîler zamanında Hz. Peygamber'in ve Ehl-i beyt'in doğum yıl dönümlerinin kutlanması dinî hassasiyet yanından siyasi meşruiyet açısından da önem taşıyordu. Halifeler üzerinde geniş nüfuzu bulunan ve yönetime hâkim olan Bedr el-Cemâlî'den sonra onun yerine vezir olan oğlu Efdal, Halife Müsta'fî-Billâh zamanında (1094-1101) Hz. Hasan ve Hüseyin'in mevlidleri dışındaki dört mevlidi yasaklamış, ancak Efdal'in ölümüyle vezirliğe gelen Me'mûn el-Batâihî, Âmir-Biahkâmillâh devrinde 517 (1123) yılında bu törenleri tekrar başlatmıştır.

Eyyûbîler zamanında birçok bayram ve tören kaldırıldığından mevlide de özen gösterilmediği ve halkın bunu evlerinde kutladığı anlaşılmaktadır. Ancak Selâhadîn-i Eyyûbî'nin kayınbiraderi Erbil Atabegi Begteginli Muzaferüddin Kökböri (1190-1233) mevlidi büyük törenlerle yeniden kutlamaya başlamıştır. Sibt İbnü'l-Cevzî'nin bir kutlama sırasında 5000 koyun, 10.000 tavuk, 100 at kesilmiş, 100.000 tabak yemek ve 30.000 tepsi helva dağıtıldığını kaydetmesi törene katılanların sayısı hakkında bir fikir vermektedir. Ulemâ ve tasavvuf ehlinin ileri gelenleri bu törenlerde hazır bulunur, Kökböri kendilerine hil'atler giydirdi ve hediyeler verirdi. Süfîler de öğle vaktinden fecre kadar zikir ve semâ meclisleri düzenlerdi. Hankahta 800-1000 kadar süfî toplanır, Kökböri de aralarında yer alırdı. Her yıl mevlid törenleri için harcanan paranın 300.000 dinarı bulduğu kaydedilmektedir (*Mir'âtü'z-zamân*, VIII, 681, 683; Süyûtî, s. 43-44; Şâmî, I, 439-440). İbn Hallikân muharremden başlamak üzere rebîülevvel ayına kadar Bağdat, Musul, Cezîre, Sincar, Nusaybin gibi şehirlerle Acem memleketlerinden Erbil'e birçok fakih, süfî, vâiz, kurrâ ve şairin akın ettiğini belirtir. Törenlerin yapılacağı yerde sultan, ümerâ ve devletin diğer ileri gelenleri için her biri dört veya beş bölümden meydana gelen yirmi kadar ahşap barınak (kubbe) yapılarak safer ayı başlarının süslenir, hepsine ayrı ayrı çalgıcı ve şarkıcılarla gölge oyunu oynatan gruplar yerleştirilirdi. Kökböri her gün ikindi namazından sonra barınakları dolaşır halkın da katıldığı eğlenceleri seyrederdi. Hz. Pey-

gamber'in doğum günüyle ilgili farklı görüşler sebebiyle bir yıl rebîülevvelin sekizinde, bir yıl da on ikisinde kutlanan mevlidden iki gün önce çok sayıda kurbanlık hayvan meydana getirilerek kesilir ve kazanlar kaynatılırdı. Mevlid gecesi Erbil Kalesi'nde akşam namazının ardından zikir ve semâ meclisi düzenlenir, sultan da mum alayı ile hankaha gelirdi. Hil'atler mevlid sabahı sûfilerin elleri üzerinde kaleden hankaha getirilir, âyan ve halkın hazır bulunduğu geniş bir meydana ordu geçit resmi yapar, vaaz verilir, bu sırada hil'atler dağıtılır, yemekler yenirdi. Akşam yine hankahta zikir ve semâ meclisi düzenlenirdi. Sona eren kutlamaların ardından misafirler memleketlerine dönmeye başladılar (*Vefeyât*, IV, 117-119; Shinar, s. 374). Endülüslü muhaddis ve tarihçi İbn Dihye el-Kelbî, 604 (1207) yılında Erbil'e uğradığında Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümünün büyük törenlerle kutlandığını görünce *et-Tenvîr fî mevlîdî's-sirâcî'l-münîr* adlı eserini yazarak Muzafferüddin Kökbörü'ye takdim etmiş, Kökbörü de kendisine 1000 dinar ihşanda bulunmuştur (İbn Hallikân, III, 449-450; Süyûtî, s. 42-43).

Kökbörü zamanındaki kutlamaların Fâtımîler'den farklı olarak hazırlıklarıyla birlikte uzun bir zaman dilimine yayıldığı, bir şenlik havası içinde halkın geniş katılımıyla gerçekleştiği ve merasimlerde özellikle tarikat mensuplarının rolü dikkat çekmektedir. Ebû Şâme el-Makdisî, mevlid kutlamasını ilk önce Musullu sûfi Ömer b. Muhammed el-Mellâ'nın kendi zâviyesinde yaptığını, Kökbörü'nin de bunu örnek alarak mevlid törenlerini başlattığını belirtir ki (*el-Bâ'îs*, s. 96; Şâmî, I, 443) bu husus söz konusu törenlerde tasavvuf erbabının rolünü de açıklar. Mevlid uygulamasını ilk defa Kökbörü'nin başlattığına dair bazı kaynaklarda zikredilen görüş ise (Süyûtî, s. 42; Şâmî, I, 439) bu kutlamaların geniş katılımlı özelliğinden kaynaklanmış olmalıdır.

Endülüslü seyyah İbn Cübeyr, 579'da (1183) Mekke'de gördüklerini anlatırken Resûl-i Ekrem'in doğum yıl dönümünde doğduğu evin ziyarete açıldığını belirtir (*er-Rihle*, s. 92; Mekke'deki kutlamalar için ayrıca bk. Kaptein, LXIX/2 [1992], s. 193-203). Bu ev daha önce Hârûnürreşid'in annesi Hayzûrân tarafından tamir ettirilip mescide çevrilmişti (İbn Kesîr, I, 200).

Memlûkler döneminde Mısır'da mevlid kutlamaları bütün ihtişamıyla devam etmiştir. Rebîülevvel ayının girişinden itibaren başlatılan kutlamalar sırasında do-

nanma mensupları tarafından Kahire Kalesi'nde kurulan tören çadırı en güzel kumaşlardan yapılır, içine değerli yaygılar serilir, koltuklar konurdu. Mevlid günü ikinci namazından sonra Mısır Abbâsî halifesi, dört mezhebin başkadıları, ilim ve tasavvuf ehli, emîrler ve kumandanlar, devlet adamları, halkın ileri gelenleri, komşu ülkelerden gelen temsilciler kaleye gelerek tören çadırındaki yerlerini alırlardı. Önce Kur'an tilâvet edilir, ardından vaazlar verilir, tarikat mensupları tarafından zikir ve evrâdlar okunur, daha sonra yemek yenirdi. Bu sırada sultana tebrikler sunulur, o da devlet ricâline, ulemâ ve tasavvuf ehline hil'at ve hediyeler verir, muhtaçlara da sadaka dağıtırdı. Bu dönemde en muhteşem törenlerin el-Melikü'l-Eşref Kayıtbay zamanında (1468-1496) yapıldığı kaydedilmektedir.

Memlûkler'den itibaren başta Ahmed el-Bede'î ve İbrâhim ed-Desûkî gibi bölgenin tanınmış velîleri olmak üzere diğer önde gelen şahsiyetlerin doğum yıl dönümleri için de mevlid terimi kullanılmaya başlanmıştır (Geoffroy, s. 106). Çoğunun ölüm tarihi bilinmediğinden bu mevlid törenlerinin önemli bir kısmı velîlerin ölüm yıl dönümünde yapılırdı. Velînin şahsiyetine bağlı olarak törenler bir gece, bir gün, bir hafta veya sekiz gün devam ettiği gibi bir kısmı küçük bir semtte ya da büyük şehirlerde ve bölgesel çapta icra edilirdi. Meselâ Ahmed el-Bede'î'nin Tanta'daki mevlidi, tarikat mensuplarının uzak memleketlerden gelerek katıldıkları en kalabalık merasimlerden biriydi (Winter, s. 179-180). Evliya Çelebi, başta Ahmed el-Bede'î, İbrâhim ed-Desûkî, İbrâhim Gülşenî ve İmam Şâfiî'nin mevlidleri olmak üzere birçok mevlid hakkında bilgi vermektedir (*Seyahatnâme*, X, 463-476). Mevlid sahibinin kişiliği, kutlamaların mahiyeti vb. sebeplerle törenlere katılanların özellikleri de farklılık arz ediyordu. İlmî kişiliği ağır basan şahsiyetlerin mevlidine özellikle ulemâ katılırken meselâ sûfi şair İbnü'l-Fârız'ın mevlidinde daha çok fakir kesimler, İbrâhim Gülşenî'nin mevlidinde ise Türkler başta olmak üzere seçkinler bulunmuştu (Winter, s. 180). Mısır'da Fransız hâkimiyeti döneminde Nakîbüleşraf Hafîl el-Bekrî'nin evinde mevlid kutlamalarının yapıldığı ve Napolyon'un bunlara katıldığı belirtilmektedir (Abdurrahman er-Râfiî, s. 254-255). Eski ihtişamını ve resmî desteğini kaybetmiş olsa da bu mevlid törenleri günümüzde de devam etmektedir.

Kuzey Afrika'da (Mağrib) önceleri mevlid kutlama âdeti yokken bunlar ilk defa kadî ve muhaddis Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Hüseyin es-Sebtî el-Aze'fî (ö. 633/1236) tarafından halkın hristiyan bayramlarını kutlamasını önlemek amacıyla icra edilmeye başlanmıştır. Aze'fî'nin yazmaya başlayıp tamamlayamadığı *ed-Dürrü'l-munazzam fî mevlîdî'n-nebiyyi'l-mu'azzam* adlı eserini oğlu ve Sebtî hâkimi Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Aze'fî ikmal etmiştir (Makkarî, I, 39, 243; II, 374-376; *El' Suppl.* [İng.], s. 111). Bu devirde özel bir ilgi gösterilen uygulamaya zamanla Kuzey Afrika ve Endülüs'te yaygınlık kazanmış, hükümdarlar ve yöneticiler mevlid kutlamalarına büyük önem vermiştir. Mevlidin ilk defa Fas Sa'dîler Sultanı Ebû'l-Abbâs Ahmed el-Mansûr zamanında (1578-1603) resmî bayram olarak kutlanmaya başlandığına dair bilgi (Ali el-Cündî, s. 141) yanlış olup bu hata Makkarî'ye atfı yapılmasından da anlaşılabacağı üzere isim benzerliğinden kaynaklanmıştır. Nitekim Makkarî daha önce Merînî Hükümdarı Ebû İnân (1348-1358) tarafından her yıl mevlid kutlamaları yapıldığını (*Ezhârû'r-riyâz*, I, 39), Cezaîr'de Abdülvâdîler (Zeyyânîler) Hükümdarı II. Ebû Hammû Mûsâ b. Yûsuf'tan (1359-1389) söz edilirken onun zamanında ve daha önce Mağrib ve Endülüs hükümdarlarının mevlid kutlamalarına özen gösterdiklerini kaydetmektedir (*a.g.e.*, I, 243). Ancak Ahmed el-Mansûr'un başşehir Merakeş'te mevlidi Eyyûbîler döneminde Erbil'de yapıldığı gibi görkemli törenlerle kutladığı (Fîştâlî, s. 235-252; İfrenî, s. 145-157; Shinar, s. 378-380), bu konuda Osmanlılar'a öğendiği ve hatta soyundan geldiklerini söyledikleri Hz. Peygamber'in mevlidine onlardan daha çok önem verdiğini göstermeye çalıştığı (İbrâhim Harakât, s. 259), Ebû Hammû'nun da kutlamaları son derece gösterişli tören ve eğlencelerle yaptığı, kendisinin her yıl Resûl-i Ekrem'i öven ve ilk defa bu törenler sırasında okunan bir kaside yazdığı bilinmektedir (Makkarî, I, 243-245). Alevîler hânedanına mensup hükümdarlardan Mevlây Abdurrahman (1822-1859) ve Mevlây Hasan'ın da (1873-1894) gösterişli kutlamalar düzenledikleri kaydedilir (Shinar, s. 381-382). Fâtımîler'de olduğu gibi Fas'taki Sa'dîler ve Alevîler gibi şerif sülâlesinden gelen hükümdarlar için de mevlid kutlamaları aynı zamanda siyasî bir prestij unsuruydu. Mevlid kutlamaları, Mâlikî fukahasının sert muhalefeti sebebiyle Tunus'ta Hafsîler sarayında Fas'-

takinden yaklaşık bir asır sonra Sultan Ebû Fâris Abdülazîz el-Mütevekkil devrinde (1394-1434) yapılabilmektedir (Shinar, s. 394; bu ülkede çeşitli dönemlerdeki kutlamalar için bk. Muhammed b. el-Hoca, s. 236-246). Özellikle Tunus'ta Osmanlı hâkimiyetindeki son beylik olan Hüseyinler zamanında Osmanlılar örnek alınarak mevlid bir devlet törenine dönüştürülmüştür. Tunus'ta Fransız işgali döneminde bu kutlamalar devam etmiş, hatta sömürge valisi de törenlere katılmıştır (Kavas, s. 563).

Osmanlı hükümdarı III. Murad, 996 (1588) yılında merasimle mevlid kutlamalarını başlatmakla birlikte resmî olmasa da Osmanlı Devleti'nde kutlamaların bundan önceki dönemlerde de yapıldığı, bilinmektedir. Sultan Ahmed Camii'ndeki kutlamalarda padişah, sadrazam, şeyhülislâm, vezirler, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, diğer mülkî ve askerî erkânla ulemâ resmî kıyafetleriyle hazır bulunurdu (aş. bk.). Balkanlar'ın fethiyle birlikte bu coğrafyada da mevlid törenleri yapılmaya başlanmış olmalıdır. Zira Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Camii'nin 938 (1531) tarihli vakfiyesinde mevlid için yılda 300 dirhem tahsisat ayrıldığı görülmekte, bölgedeki diğer camilere ait vakfiyelerde veya şahsî vasiyetnâmelerde de benzeri kayıtlara rastlanmaktadır (Okış, sy. 1 [1976], s. 23, 36-37).

Eyüp Sabri Paşa'nın kaydettiğine göre Rebülevvelin 12'si Medine'de resmî tatil olup kaleden toplar atılır ve o gün dükkânlar açılmazdı. İnsanlar güzel elbiseler giyerek dolaşır ve birbirini tebrik eder, bu gece Mescid-i Nebevî'de ihya edilirdi. Sabaha karşı Bâb-ı Nisâ önünde toplanılır, burada kurulan kürsü üzerinde güneşin doğmasıyla birlikte beş hatipten ilki bir hadisi okuyup padişah için dua eder, diğerleri sırasıyla mevlidin vilâdet, radâ ve hicret bahirlerini okurlar, sonuncusu dua ederdi. Daha sonra halk ikram edilen şerbeti içip dağılırdı (*Mir'âtü'l-Haremeyn*, II, 101-102). Mevlid kutlaması 1910 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nde resmî bayramlara dahil edildiyse de Cumhuriyet'in ilânından sonra kaldırılmıştır. Osmanlılar'dan günümüze uzanan mevlid geleneğinde törenler büyük bir ciddiyetle yerine getirilirken Mısır ve Kuzey Afrika gibi bölgelerde görülen ve dinî ölçülerle zedeleyen uygulamalardan titizlikle kaçınılmıştır.

Günümüzde mevlid, Suudi Arabistan hariç Kuzey Afrika'dan Endonezya'ya kadar İslâm ülkelerinde -bazılarında resmî, bazılarında gayri resmî olarak- yaygın bi-

çimde kutlanmaktadır. Türkiye'de yalnız ramazan ve kurban bayramları resmî bayram kabul edilmekte, gerek mevlid gerek diğer mübarek gün ve geceler mü-nasebetiyle camilerde, evlerde ibadet âdâbı içinde Kur'ân-ı Kerîm, Süleyman Çelebi'nin mevlidi, kaside ve ilâhiler okunmaktadır. Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın ortaklaşa düzenlemesiyle Hz. Peygamber'in mevlidi "Kutlu Doğum Haftası" adıyla Türkiye'de, Türk dünyasında ve Balkanlar'da çok yönlü etkinliklerle kutlanmaktadır.

Mevlid kutlamaları sırasında Resûl-i Ekrem'in doğumunu anlatan, bu vesileyle methini de içeren ve genel olarak "mevlid", Kuzey Afrika'da ise "mevlidiyye" olarak anılan şiirlerin okunması gelenek halini almıştır. Bunların en meşhurları arasında Arap dünyasında Kâ'b b. Zühre'nin *Kaşîdetü'l-bürde'si*, Bûsîrî'nin aynı adla da anılan *el-Kevâkibü'd-dürriyye fi medhi hayri'l-berriyye* ve *el-Kaşîdetü'l-hemziyye'si* ile Şemseddin İbnü'l-Cezerî'nin *Mevlidü'n-nebî*, Ca'fer b. Hasan el-Berzencî'nin *el-İkdü'l-cevheri* (*Mevlidü'n-nebî*); Türk dünyasında Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-necâtı* 'ı anılabilir. Ayrıca mevlid kutlamalarında okunmak üzere Arapça yazılmış yüzlerce şiirle Bûsîrî ve Berzencî'nin eserlerinin çeşitli dillere yapılan tercümeleri yanında diğer müslüman milletlerin dillerinde de birçok mevlid kaleme alınmıştır.

Fıkhi Hükümü. Hz. Peygamber zamanında ve ondan sonraki birkaç asır boyunca kutlanmayan mevlidin dinî açıdan meşruyeti ulemâ arasında tartışılmıştır. Mâlikî fakihî İbnü'l-Hâc el-Abderî (ö. 737/1336) bid'at konularına geniş yer verdiği *el-Medhal* adlı eserinde mevlidin Resûlullah devrinde ve ona son derece bağlı olan ashap ve tâbiîn (Selef) zamanında kutlanmadığını, dolayısıyla bid'at olduğunu söyleyerek mevcut uygulamaları şiddetle karşı çıkar. Ayrıca kutlamalar sırasında kıraat, zikir ve ibadet yanında çalgı çalınıp şarkı söylenmesinin, kadın ve erkeklerin bir arada bulunmasının da dinin yasakladığı hususlar olduğunu anlatır ve mevlidin harama vesile kıldığını belirtir. İbadet yapılması, ziyafet verilmesi, hadis vb. okunması halinde bile bunların mevlid niyetiyle icrasının bid'at olduğunu kaydeden İbnü'l-Hâc buna karşılık kutlama niyeti taşımaksızın oruç tutulmasını ve Hz. Peygamber'in doğduğu bu ayın saygılığına uygun davranılmasını tavsiye eder (II, 2-33).

İbnü'l-Hâc'ın çağdaşı olan bir diğer bir Mâlikî âlimi Tâceddin Ömer b. Ali el-Lahmî el-Fâkihânî de mevlidi bid'at-ı seyyie kabul ederek ona karşı çıkmış ve *el-Mevrid fi'l-kelâm 'alâ 'ameli'l-mevlid* adıyla bir risâle kaleme almıştır. Venşerîsî, sonraki Mâlikî ulemâsından mevlide karşı çıkanların görüşlerine yer verirken genellikle olumsuz uygulama örneklerine atıfta bulunmuştur (*el-Mi'yârü'l-mu'rib*, I, 160-161; VII, 99-101; IX, 252). İbn Merzûk el-Hatîb, mevlid konusunda Mağrib ulemâsının olumlu ve olumsuz yönde iki yaklaşımda bulunduğunu, bu gecede iyi amel-lerde bulunup kötü davranışlardan sakınmanın en uygun tavır olduğunu belirtir (Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 296-297). Mevlid gecesinin mi Kadir gecesinin mi daha üstün olduğu konusundaki tartışmada İbn Merzûk'un ilkinin tercih ettiği kaydedilir ki (Venşerîsî, VIII, 255; bu konuda ayrıca bk. Muhammad Hâdj-Sadok, II, 279-280) kendisi bu görüşünü açıkladığı bir de risâle yazmıştır (aş. bk.). Bid'atları hasene ve seyyie diye ikiye ayırmayan İbn Teymiyye (*el-Fetâvâ'l-kübrâ*, I, 372), onu takip eden Vehhâbî ulemâsı ve Muhammed Abduh gibi çağdaş ıslahatçı âlimler de mevlid kutlamalarına karşı çıkmışlardır. M. Reşîd Rızâ, Mısır'da mevlidlerde görülen çirkin uygulamaları eleştirir ve ulemâyı bu konuda sessiz kalmaları yüzünden kınar. Bununla birlikte mevlid kutlamasının bizzat kendisine değil bu vesileyle işlenen kötülöklere karşı olduğunu belirtir ve bu uygulamalardan kurtuluş yollarını gösterir (bk. bibl.). Vehhâbî geleneğine mensup çağdaş âlimlerden Suudi Arabistan müftüsü Muhammed b. İbrâhîm Âli Şeyh, Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz, Hammûd b. Abdullah et-Tüveycirî gibi şahsiyetler her çeşit mevlid kutlamasına karşı çıkarak bu konuda risâleler kaleme almışlardır (*Resâ'il fi hükmi'l-ihtifâl bi'l-mevlidi'n-nebevî*, I-II, Riyad 1419/1998). Kuzey Afrika'da Cezayir gibi bazı ülkelerde ıslahatçı âlimler mevlidin geleneksel şeklini eleştirmişlerse de yeni nesillerde inanç ve millî şuurun güçlenmesi için mevlidi yeni birtakım etkinliklerle kutlama yolunu benimsemişlerdir (Shinar, s. 400 vd.).

Ebû Şâme el-Makdisî (ö. 665/1267), İbn Abbâd en-Nefzî er-Rundî, Şemseddin İbnü'l-Cezerî, İbn Nâsirüddin ed-Dîmaşkî, İbn Hacer el-Askalânî, İbn Hacer el-Heytemî, Şemseddin es-Sehâvî, Celâleddin es-Süyûtî, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî ve Muhammed b. Yûsuf eş-Şâmî gibi âlimler ise Hz. Pey-

gamber'in dünyaya gelmesi sebebiyle sevinmenin, onun doğum günü münasebetiyle muhtaçlara yardımda bulunmanın, Resûl-i Ekrem'e dair şiirler okumanın, güzel elbiseler giyerek sevinç gösterisinde bulunmanın birer güzel amel olduğunu, dolayısıyla mevlid kutlamalarının bid'at-ı hasene sayılması, halk arasında görülen ve dinen hoş karşılanmayan davranışların bundan ayrı düşünülerek önlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Şâmî, I, 439-454; Ali el-Cündî, s. 129-133). Süyûtî, *Hüsnu'l-mağsid fi 'ameli'l-mevlid* adlı risâlesinde İbnü'l-Hâc ile Fâkihânî'nin eleştirilerine cevap verir ve yukarıda adı geçen âlimlerden bazılarının görüşleriyle kendi kanaatini destekler.

Bu âlimlere göre Hz. Peygamber kendisine pazartesi günü oruç tutmanın fazileti sorulduğunda, "Bu benim doğduğum ve bana vahiy indirilen gündür" diyerek (*Müşned*, V, 297, 299; Müslim, "Şıyâm", 197; Ebû Dâvûd, "Şavm", 54) bir bakıma bugüne önem atfetmiştir. Resûl-i Ekrem, Medine'de yahudilerin 10 muharremde oruç tuttuğunu görünce sebebini sormuş, onların bunun Firavun'un boğulduğu ve Hz. Mûsâ'nın kurtulduğu gün olduğunu söylemeleri üzerine kendisinin bunu yapmaya daha lâyık olduğunu belirterek oruç tutmuş ve ashaba da oruç tutmalarını tavsiye etmiştir (Buhârî, "Şavm", 69; Müslim, "Şıyâm", 127-128). Bu husus, belli bir günde bir nimete nâil olma veya belâdan kurtulma sebebiyle o günü anma ve şükür nişanesi olarak sâlih amellerde bulunmanın iyi bir davranış olduğunu gösterir (Şâmî, I, 444). Sehâvî de hristiyanların kendi peygamberlerinin doğum gününü büyük bir bayram halinde kutladıklarını belirterek müslümanların böyle bir kutlamaya daha lâyık olduklarını söyler (*et-Tibrû'l-mesbûk*, s. 14).

Mevlid kutlamalarına olumlu bakan âlimler, kendisine Hz. Peygamber'in doğum haberini getiren Süveybe adlı kölesini âzat eden Ebû Leheb'in, ölümünden sonra ailesinden biri tarafından rüyada görülerek bu davranışı sebebiyle her pazartesi gecesi azabının hafifletildiğini ona söylediğine dair bir haberi (Buhârî, "Nikâh", 20; Şâmî, I, 444-445), ayrıca içinde Resûlullah'a vahiy indirildiğinden Kur'an'da Kadir gecesine atfedilen önemin bütün insanlığa rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in dünyaya geldiği gün için öncelikle geçerli olacağı hususunu da görüşlerine dayanak olarak gösterirler (Muhammad Hadj-Sadok, II, 278-279).

Ancak iman etmeden ölenlerin bütün amellerinin âhirette boşa gideceğine dair âyetlerin (el-Mâide 5/5; el-En'âm 6/88; Hûd 11/16) delil gösterilmesi yanında rüya üzerine hüküm dayandırılmayacağı ve Kadir gecesinin önemi hakkındaki ilâhî teyidin mevlid hakkında söz konusu olmadığı ileri sürülerek bu gerekçelere karşı çıkmıştır.

Mevlide karşı olan âlimlerin bu yaklaşımlarında kendi zamanlarındaki kutlamalarda görülen olumsuz davranışların büyük rolü vardır. İbnü'l-Hâc'ın Mısır'daki uygulamalara yaptığı atıflar yanında tarihçi Cebertî'nin (ö. 1240/1825) kendi zamanındaki mevlid kutlamalarının evliyanın kabirlerini ziyaret yanında ticaret, gezi ve eğlence gibi amaçlar taşıdığını (*'Acâ'ibü'l-âşâr*, IV, 3), her meşrepten bid'at ve tarikat ehlinin katıldığı törenlerde şiir, zikir ve çalgı seslerinin birbirine karıştığını, camilerin âdeti alışıveriş, sohbets, oyun ve eğlence mekânı haline getirildiğini, bu mekânların yenilip içilen şeylerle kirletildiğini, erkeklerle kadınlar arasında hoş olmayan davranışlar görüldüğünü belirtmesi de (a.g.e., III, 39-40) ulemânın Mısır'da mevlid kutlamaları konusundaki eleştirilerini haklı çıkaracak mahiyettedir. Hatta Cebertî, Şeyh Abdülvehhâb b. Abdüsselâm el-Affî'nin mevlidinden söz ederken çevredeki şehirlerden gelen bazı kimselerin her türlü fuhşu irtikâp ettiklerini, ulemânın ve önde gelen şahsiyetlerin bunlara karşı çıkmadan kutlamalara katılmasının onay anlamı taşıyacağını belirterek onları ağır şekilde eleştirir (a.g.e., I, 220).

Mevlidin dinî hükmünden ve mevlid kutlamalarından bahseden müstakil eserlerden bazıları şunlardır: İbn Dihye el-Kelbî, *et-Tenzir fi mevlidi's-sirâci'l-münîr*; Tâceddin Ömer b. Ali el-Fâkihânî, *el-Mevrid fi'l-keâm 'alâ 'ameli'l-mevlid*; Ebû'l-Kâsim el-Azefî, *ed-Dürri'l-munazzam fi mevlidi'n-nebiyyi'l-mu'azzam*; İbn Merzûk el-Hatîb, *Cene'l-cenneteyn fi şerefi (fa'zli)'l-leyleteyn* (mevlid ve Kadir geceleri hakkındadır); İbn Nâsirüddin ed-Dimaşki, *el-Mevridü's-sâdî fi mevlidi'l-hâdî* ve bunun muhtasarı *el-Lafzû'r-râ'ik fi mevlidi hayri'l-halâ'ik*; İbn Hacer el-Heytemî, *Mevlidü'n-nebî*; Süyûtî, *Hüsnu'l-mağsid fi 'ameli'l-mevlid*; Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî, *İt-hâfû'r-ruvât bi-zikri'l-mevlid ve'l-vefât*; Şemseddin es-Sehâvî, *el-Fahrû'l-'alevî fi'l-mevlidi'n-nebevî*; Ali el-Kârî, *el-Mevridü'r-revî fi'l-mevlidi'n-nebevî*;

Fethullah b. Ebû Bekir el-Bennânî, *Fethullâh fi mevlidi hayri halkillâh*; J. W. McPherson, *The Moulids of Egypt* (Cairo 1941); Gustave Edmund von Grunebaum, *Muhammadan Festivals* (London 1976); Nico Kaptein, *Muhammad's Birthday Festival* (Leyde 1993).

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, V, 297, 299; Buhârî, "Şavm", 69, "Nikâh", 20; Müslim, "Şıyâm", 127-128, 197; Ebû Dâvûd, "Şavm", 54; İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Kahire 1400/1980, s. 91-92; İbnü't-Tuveyr, *Nüzhetü'l-mukleteyn fi ahbâri'd-devleteyn* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Stuttgart 1412/1992, s. 211-223; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII, 681, 683; Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Bâ'is 'alâ inkârü'l-bida' ve'l-havâdis* (nşr. Meşhûr Hasan Selmân), Riyad 1410/1990, s. 95-96; İbn Halikân, *Vefeyât*, III, 449-450; IV, 117-119; İbn Teymiyye, *el-Fetâva'l-kubrâ*, Kahire 1384/1965, I, 372; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, II, 2-33; İbn Kesir, *es-Sire*, I, 198-203; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîşiyey*, Beyrut, ts., s. 150; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), III, 576; Makrizî, *el-Hıta*, I, 432-433; II, 290, 291; Sehâvî, *et-Tibrû'l-mesbûk*, Kahire, ts., s. 13-14; Süyûtî, *Hüsnu'l-mağsid fi 'ameli'l-mevlid* (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1405/1985; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1401/1981, I, 160-161; VII, 99-101; VIII, 255; IX, 252; XII, 48-49; Şâmî, *Sübûlû'l-hudâ*, I, 401-408, 439-454; Fiştâlî, *Menâhilü's-safâ* (nşr. Abdülkerim Küreyyim), Rabat 1972, s. 235-252; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 296-297; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Saîd Ahmed A'rab v.dğr.), Rabat 1398/1978, I, 39, 243-245; II, 374-376; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 463-476; İfrenî, *Nüzhetü'l-hadî bi-ahbâri mülûki'l-karni'l-hadî* (nşr. O. Houdas), Paris 1888, s. 145-157; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr* (Bulak), I, 220; III, 39-40; IV, 3; *Teşrifâtü'l-Kadîme*, s. 2-10; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, II, 101-102; Muhammad Hadj-Sadok, "Le mavlid d'après le mufti-poète d'Alger Ibn Ammâr", *Mélanges Louis Massignon*, Damas 1957, II, 269-292; P. Shinar, "Traditional and Reformist Mawlid Celebrations in the Maghrib", *Studies in Memory of Gaston Wiet* (ed. Myrian Rosen-Ayalon), Jerusalem 1977, s. 371-413; Necla Pekolcay, *Mevlid*, İstanbul 1980, s. 19-33; Abdurrahman er-Râfî, *Târîhu'l-hareketi'l-kaumiyye ve teşavvuru nizâmî'l-hükûm fi Mısır*, Kahire 1401/1981, s. 254-255; Kamil Toygar, "Türkiye'de Mevlid Çevresinde Meydana Gelen Folklorik Unsurlar", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, IV, 517-534; Ali el-Cündî, *Nefhu'l-ezhâr fi mevlidi'l-muhtâr*, Kahire 1406/1985; Muhammed b. el-Hoca, *Şafahât min târihi Tûnis* (nşr. Hammâdî es-Sâhilî – el-Cilânî b. Yahyâ), Beyrut 1986, s. 236-246; İbrâhim Harekât, *es-Siyâse ve'l-müctema' fi'l-âsri's-Sa'dî*, Dârülbeyzâ 1408/1987, s. 259; M. Winter, *Egyptian Society under Ottoman Rule: 1517-1798*, London 1992, s. 175-184; E. Geoffroy, *Le soufisme en Egypte et en Syrie sous les derniers mame-louks et les premiers ottomans*, Damas 1995, s. 105-107; İsmâil b. Muhammed el-Ensârî, *el-Kavlû'l-fasl fi hükmi'l-ihtifâl bi-mevlidi hayri'r-rûsûl*, Riyad 1416/1995; *Resâil fi hükmi'l-iht-*

tifâl bi'l-mevlidi'n-nebevî, Riyad 1419/1998, I-II; Reşid Rızâ, "el-Mevâlid ev el-me'âriz", *el-Menâr*, I/5, Kahire 1315-16, s. 79-87; a.mlf., "Münkerâtü'l-mevâlid", a.e., I/6, s. 93-101; a.mlf., "Keyfe's-sebil", a.e., I/7, s. 112-119; M. Tayyib Okçu, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri", *İİFD*, sy. 1, Ankara 1976, s. 17-78; N. Kaptein, "Materials for the History of the Prophet Muhammad's Birthday", *Isl.*, LXIX/2 (1992), s. 193-203; Y. Frenkel, "Mavlid al-Nabi at the Court of Sultân Ahmâd al-Manşûr al-Sa'dî", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XIX, Jerusalem 1995, s. 157-172; A. Schussman, "The Legitimacy and Nature of Mavlid al-Nabi (Analysis of a Fatwâ)", *Islamic Law and Society*, V/2, Leiden 1998, s. 214-234; Ahmet Kavas, "Afrika'da Mevlid Kutlamaları", *Diyanet İlmî Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) özel sayısı, Ankara 2000, s. 559-574; H. Fuchs – Necla Pekolcay, "Mevlid", *İA*, VIII, 171-176; H. Fuchs – [F. de Jong], "Mawlid", *EJ*² (İng.), VI, 895-897; J. Knappert, "Mawlid", a.e., VI, 897; J. D. Latham, "Azafi", *EJ² Suppl.* (İng.), s. 111; D. F. Eickelman, "Mawlid", *ER*, IX, 292-293; Fadwa El Guindi, "Mawlid", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York 1995, III, 79-82; Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", *DİA*, XIII, 71.

AHMET ÖZEL

Osmanlılar'da Mevlid Törenleri. Osmanlı teşrifatında, Hz. Peygamber'in doğum günü kabul edilen 12 Rebûlevvel'de düzenlenen törenlerin başlangıcı hakkın-da kesin bilgi yoktur. Bazı vakfiyelerdeki kayıtlardan hareketle bunu Osman Gazi'ye kadar götürülenler varsa da (Ali Seydi Bey, s. 151) genel görüş, bu törenlerin Kanûnî Sultan Süleyman döneminden itibaren saray protokolünde yer almaya başladığı ve III. Murad zamanında tamamen resmîleştiği şeklindedir. Selânikî'nin kaydına göre, Sigetvar seferi sırasında (974/1566) Kanûnî Sultan Süleyman'ın vefatının saklanmaya çalışıldığı bir ortamda padişahın otağında 12 Rebûlevvel gecesi mevlid okunmuş, ertesi gece de sadrazamın çadırında tekrarlanmıştır (*Târih*, s. 36). Yine Selânikî'den, 12 Rebûlevvel 996'da (10 Şubat 1588) Resûl-i Ekrem'in doğum günü münasebetiyle padişahın (III. Murad) bütün minarelerde kandil yakılmasını ve camilerde, mescidlerde mevlid okunmasını emrettiği öğrenilmektedir (a.g.e., s. 197-198). Bu emir mevlid gecesinin o tarihte resmen kutlandığının kanıtıdır.

Mevlid törenlerini saray, konak ve evlerde yapılanlarla padişahın katıldığı mevlid alayı denilen merasim yürüyüşünün ardından bir selâtin camisinde yapılanlar olmak üzere iki grupta ele almak mümkündür. Topkapı Sarayı'ndaki törenlerin bazan Ağalar Camii'nde, bazan da Çinili

Köşk'te, sonraki yıllarda ise başta Sultan Ahmed Camii olmak üzere Eminönü Vâlide Sultan, Eyüp Sultan, Beyazıt, Nusretiye ve Yıldız camilerinde gerçekleştirildiği bilinmektedir. Mevlid gününden önce protokole dahil devlet adamlarına davetiyeler gönderilir, ne zaman hangi camide hazır bulunacakları bildirilerek davetilerin tören kıyafetleriyle belirtilen saatte yerlerini almaları sağlanırdı. Osmanlı teşrifatında padişahın, merasim erkânı ve muhafızlarının katılımıyla saraydan belli bir güzergâhı takiben başka bir yere gidiş gelişini ifade etmek için "alay" kelimesi kullanıldığından mevlid okunacak camiye gidip gelmesine de "mevlid alayı" deniliyordu. Ancak bu tabir zamanla daha geniş anlamda kullanılıp rebûlevvelin on ikinci günü sarayda ve camide yapılan törenlerin tamamını kapsamına almıştır.

Mevlid alayı camiye yaklaştığında müezzin mahfilinde Feth sûresi okunmaya başlar, sûre tamamlandığı sırada padişahın mahfil-i hümayuna geldiğini belli etmek için kafesin küçük penceresi açılır ve cemaat ayağa kalkarak bulunduğu yerde saygıyla eğilirdi. Müezzin mahfilinde "muarrif" denilen görevlinin Hz. Peygamber'in özelliklerini belirten "ta'rîf" okumasının ardından Ayasofya ve Sultan Ahmed camilerinin vâizleriyle o caminin vâizi sırayla kürsüye çıkıp kısa birer vaaz verirlerdi; kendilerine de kürsüden indikten sonra bazı armağanlarla birlikte birer samur kürk veya ferace hediye edilirdi. Ayrıca her vâizin kürsüye çıkışı sırasında cemaate şerbet ve buhur sunulurdu. Ardından Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inin okunmasına başlanır ve birinci mevlidhan ilk bahri bitirip kürsüden inince kendisine hil'at giydirilirdi. İkinci mevlidhan, "Geldi bir ak kuş kanadıyla revan / Arkamı sığdı kuvvetle heman" beytini okurken herkes hürmeten ayağa kalkardı. Bu esnada mahfil-i hümayun tarafında perde arkasında bekleyen müjdecibaşı Mekte emîrinin gönderdiği mektubu sadrazamın önüne koyar, sadrazamın işaretiyle reisülküttâb onu alarak müjdecibaşıyla birlikte padişahın huzuruna girerdi. Dârüssaâde ağası da mektubu kesesinden çıkarıp kendisine geri verir, o da okurdu. Daha sonra aynı zamanda Haremeyn nâzırı olan Dârüssaâde ağasına samur kürk, reisülküttâb ile müjdecibaşıya hil'at giydirilirdi. Ardından padişah Medine'den gönderilen hurmanın bir miktarını peşkir ağası eliyle sadrazam yollar, o da birkaçını alıp bir ikisini şeyhülislâma verdikten sonra kalanını vezirlerle ve orada bulunan

diğer devlet erkânına dağıttırırdı; bu iş tamamlanınca peşkir ağasına bir miktar bahşış verilirdi.

İkinci mevlidhan okumasını bitirip kürsüden inince hil'atını ve armağanlarını alır, yerine üçüncü mevlidhan çıkardı. Bu sırada Sultan Ahmed Camii'nin mütevellisi sadrazamın, Ayasofya Camii'nin mütevellisi şeyhülislâmın, diğer vakıfların mütevellileri de vezirlerle defterdar, nişancı gibi devlet büyüklerinin ve ulemânın önüne şeker tablaları koyar, zamanı gelince de derecelerine göre zağarcıbaşı, saksoncu-başı, muhızır ağa ve diğer ocaklılar bunları kaldırır. Üçüncü mevlidhanın ve arkasından mevlid duası yapan duhanın kürsüden inip hil'at ve hediyelerini almalardan sonra tören tamamlanırdı. Sadrazam ve yüksek rütbeli devlet ricâlî camiden çıkıp atlarına binerek abdest çeşmelerinin önündeki alanda padişahı selâmlamak üzere beklerlerdi. Padişah da yine at üstünde bekleyenlerin önünden geçerken selâmlanır ve alkış çavuşlarının alkışlarıyla uğurlanıp yine geldiği yoldan mevlid alayı ile saraya dönerdi. Sadrazam ve şeyhülislâmla diğer devlet büyükleri de kendi maiyetleriyle ve daha küçük çaplı törenlerle konaklarına giderlerdi.

Sarayda veya padişahın katılımıyla camide büyük törenlerle ve çok pahalı hediyeler dağıtılarak okutulan mevlidlerden başka hemen her devlet adamının ve zenginlerin konağında, camilerle, mescidlerde ve halktan kimselerin evlerinde de mevlidler okutulurdu. 1850-1918 yılları arasında yaşayan ve Umûr-ı Mülkiyye Nâzırı Pertev Paşa'nın torunu olan Abdülaziz Bey, kendisinin de içinde büyüdüğü anlaşılan bir paşa konağında mevlidleri özetle şöyle anlatmaktadır: Hz. Peygamber'in doğum hikâyesi daima geceleri okunduğu için o gece tezekerele yazılarak davet edilen misafirler mükellef yemekler hazırlanır, sofralar kurulur ve üzerlerinde her çeşit meyve bulundurulurdu; ayrıca ev halkıyla misafirlere yetecek sayıda renkli kâğıt külâhlr içinde elvan şekerleri hazırlanırdı. Konağın üst kat sofasının iki yanına pamuk şilteler ve üzerlerine kenarları sırma saçaklı kırmızı Trablus ihramları serilirdi. Sofanın ortasında üzerine şal geçirilmiş bir minderle önüne se-def işlemeli, üstü ağır bir şalla örtülü bir rahle, iki tarafına iki büyük gümüş şamdan ve biraz uzağa da sırma işlemeli örtülerle kaplı iki küçük sehpa üzerine gümüş buhurdanlar yerleştirilirdi. Sofanın karşısına hanımlar için boydan boya kafes çekilir, arkasına yine şilteler serilirdi.